

POSTKOLONIALNA PROTISLOVJA Med gotovostjo in resnico

Izveček: Pričujoči članek je postkolonialna antropološka študija kulturnih centrov Sedem sonc, sedem lun (Sete sóis sete luas ali SSSL), ustanovljenih leta 2016 v petih manjših krajih na Zelenortskih otokih. Avtor se v svoji analizi ne sprašuje toliko o namenu programa SSSL kot o relacijah moči, ki se izoblikujejo v vsakdanjih praksah kulturnih centrov. Pri tem se osredotoča tako na vizije domačinov, predvsem tistih, ki so v kulturnih centrih zaposleni, kot na vizijo direktorja programa SSSL, ki ne prihaja z Zelenortskih otokov.

Ključne besede: kulturni centri, postkolonializem, razvoj, Zelenortski otoki, Afrika, avtentičnost

Abstract: This article is a postcolonial anthropological study of the cultural centres Seven Suns, Seven Moons (Sete sóis sete luas or SSSL), which were established in 2016 in smaller towns in Cape Verde. In his analysis, the author does not question the purpose of the SSSL programme as much as he does the power relations formed in the everyday practices of cultural centres. He focuses on the visions of the locals, especially those who are employed in cultural centres, as well as on the vision of the SSSL programme director, who does not come from Cape Verde.

Keywords: cultural centres, postcolonialism, development, Cape Verde, Africa, authenticity

Uvod

V članku¹ na podlagi pogovorov z domačini z Zelenortskih otokov in z direktorjem Festivala Sedem sonc, sedem lun (SSSL)² obravnavam delovanje kulturnih centrov, ki so bili v okviru omenjenega festivala ustanovljeni leta 2016. Ustanovitev petih tovrstnih kulturnih centrov na petih otokih umeščam v postkolonialni okvir in v naracijo o kulturnem razvoju teh krajev. Njihov nastanek je s finančno pomočjo za namen kulturnega razvoja v državi in zagotovitve novih delovnih mest v kulturi omogočila Evropska unija.

V članku na podlagi sledenja pogajanjem med domačimi in tujimi akterji prikazujem v takšnih diskurzih oblikovana protislovja. Postkolonija je namreč nabita s protislovji, zato se domačini nagibajo k temu, da »mobilizirajo ne le eno, ampak več 'identitet', ki so v nenehnem gibanju in ki jih je zato treba vedno znova določiti s 'pogajanjem' oziroma z 'barantanjem'« (Mbembe 2007: 212). Na podlagi opravljene etnografije³ v dveh kulturnih centrih na

dveh otokih razmišljam o možnostih za konstruktivnejšo postkolonialno politiko, ki bi lahko predstavljala premik »od gotovosti k resnici«, o katerem je pisal sociolog Ulrich Beck (2003). Pri tem pa upoštevam tudi strategijo »spreminjanja vmesnega polja« (angl. *the shifting middle ground*),⁴ ki jo je prav tako za interpretacijo svojih raziskav na Zelenortskih otokih uporabljala antropologinja Elizabeth Pilar Challinor (2008). Po njenih besedah omenjena strategija označuje specifični družbeni prostor sodelovanja, kjer se »strategije odpora prepletajo s strategijami produktivnega sodelovanja« (2008: 17).

Najprej na kratko predstavljam Festival SSSL, nato pa koncept programa SSSL in kulturne centre oziroma kraje, kjer sem raziskoval, in svoje najpomembnejše sogovornike. V nadaljevanju v središče analize postavljam delovanje kulturnih centrov SSSL glede na poglede, mnenja in vizije domačinov, predvsem tistih, ki v centrih sodelujejo, in jih primerjam z vizijo direktorja festivala Marca Abbondanze. V sklepu razmišljam o možnostih razvoja kulturnih centrov SSSL.

Kulturni centri SSSL na Zelenortskih otokih

Kulturni centri SSSL so del mednarodnega Festivala SSSL, ki povezuje mediteranski in luzofonski (portugalsko govoreči) svet. Konceptualno temelji na večkrajevnem izvajanju festivalskih prireditev in kulturni izmenjavi med kraji oziroma državami, kjer poteka festival, torej na mo-

1 Pričujoči članek je sinteza ugotovitev iz diplomskega dela (Senčar Mrdaković 2018), ki sem ga napisal pod mentorstvom Mihe Kozoroga. Nekatere ideje sem razvil in jih zapisal v bolj zgoščeni, jedrnatih obliki.

2 V izvirniku v portugalščini Festival Sete Sóis Sete Luas.

3 Na otokih Fogo in Brava sem med 25. januarjem in 14. februarjem 2018 raziskoval po metodi opazovanja z udeležbo. Bival sem v kulturnih centrih in v enem od njih sodeloval tudi pri organizaciji dejavnosti, kar mi je omogočalo neposreden dostop do informatorjev in olajšalo navezavo prijateljskih stikov s tam zaposlenimi domačini. Z vsakdanjimi neformalnimi pogovori in s polstrukturiranimi intervjuji sem pridobil dovolj gradiva za zadovoljivo interpretacijo kulturnih centrov.

4 Med prvimi avtorji, ki so razvili ta koncept, sta gotovo Beth A. Conklin in Laura R. Graham (1995). Oblikovali sta ga v svoji študiji o Indijancih amazonskega pragozda v Braziliji.

* Marko Senčar Mrdaković, univ. dipl. etnologije in kulturne antropologije ter nemcistike, magistrski študent, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo in Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana; markosencarmrda@gmail.com.

bilnosti umetnikov. Ob njegovem nastanku leta 1993 so idejni vodje kulturno izmenjavo omejili zgolj na Italijo in Portugalsko, postopoma pa so med letoma 1993 in 2013 priključili nove države: Grčijo (1993), Španijo (1997), Zelenortske otoke (1998), Francijo in Maroko (obe 2005), Izrael (2006), Hrvaško (2008), Brazilijo (2009), Romunijo (2012), Slovenijo in Tunizijo (obe 2013). Mednarodni festival tako vključuje več kot 30 mest iz 13 naštetih držav. Njegovo načelo je dajanje prednosti perifernim območjem pred velikimi mesti (prim. Kozorog 2011). Na Zelenortskih otokih se je festival leta 1998 začel na otoku Santo Antão; to naj bi bil sploh prvi na otoku organizirani mednarodni festival. Direktor Festivala SSSL pove, da so domačini festival navdušeno sprejeli. Takrat je o državi tudi javno spregovoril: »*Ima dostojanstvo, kaže željo po iskanju glasbe in ti ljudje se počutijo bolj povezani z Evropo, zlasti s Portugalsko. Kulturni ukrepi so lahko zelo pomembni za prihodnost Zelenortskih otokov*« (Broadhead 2016: 50). Do ustanovitve kulturnih centrov SSSL na Zelenortskih otokih je bil Festival SSSL predvsem glasbeni festival. Pozneje so vključili še likovne umetnike, kuharje, plesalce itn. Za lažjo mobilnost umetnikov je bilo ustanovljenih osem kulturnih centrov, po eden v Franciji, Italiji in na Portugalskem, preostalih pet pa na Zelenortskih otokih. Sam se osredotočam na dva, in sicer na otokih Fogo in Brava.

Kulturni center SSSL São Filipe se nahaja v središču istoimenskega mesta na vulkanskem otoku Fogo (v portugalsčini 'ogenj'). Mesto ima približno 20.000 prebivalcev, medtem ko na otoku prebiva nekaj več kot 35.000 prebivalcev. Kulturni center SSSL Nova Sintra, kjer sem prav tako bival, se nahaja na sosednjem otoku Brava, ki leži najgloblje proti Atlantskemu oceanu na skrajnem jugozahodu države. Nova Sintra šteje približno 1.500 prebivalcev, medtem ko jih je na celotnem otoku nekaj več kot 5.000. Zanimivo je, da je to edini med Zelenortskimi otoki, kjer število prebivalcev v zadnjih desetletjih postopoma upada. Karikirano bi ga lahko označil kot periferijo na periferiji. Če otok Fogo primerjam z otokom Brava, je na prvem, predvsem zaradi boljših prometnih povezav, turistična dejavnost izrazitejša. Fogo ima namreč delujoče letališče, medtem ko ga Brava nima. Na obeh otokih sem se vsak dan pogovarjal z domačini, predvsem s Carlosom, z Roso in Zéjem, ki so takrat skrbeli za delovanje kulturnih centrov. Kulturna centra je za nekaj dni obiskal tudi Marco, direktor Festivala SSSL, ki prihaja iz Italije. To so bili moji ključni sogovorniki, ki jih v nadaljevanju tudi na kratko predstavim.

Okoli 40 let star Carlos se je rodil na Zelenortskih otokih. Dela v Kulturnem centru SSSL São Filipe na otoku Fogo in hkrati opravlja pisarniško delo na občini. Nekaj let je v Italiji živel v samostanu, zdaj ima v kraju São Filipe svojo družino in želi tam tudi ostati. V kulturnem centru pri organizaciji prireditev pomaga vse od njegove ustanovitve leta 2016. Direktorja Marca je spoznal leta 2014 v São Filipu, takrat je poučeval glasbo v občinskem kulturnem

centru. Od novembra 2017 v Glasbeni šoli SSSL poučuje klavir in kitaro in je obenem tudi idejni vodja in pianist glasbene skupine Orchestra Popular 7Sóis do Fogo, ki je nastala novembra leta 2012 v okviru Festivala SSSL.

Vse od odprtja Kulturnega centra SSSL Nova Sintra na otoku Brava sta za organizacijo prireditev in njegovo delovanje skrbel domačina Rosa in Zé, ki sta tudi par. Oba sta rojena na otoku, stara okoli trideset let in visoko izobražena. Rosa je v glavnem mestu Praia diplomirala iz biologije, Zé pa v mestu Mindelo iz zgodovine. Na vprašanje, kaj jima pomeni kulturni center, je Rosa odgovorila: »*Vse [smeh], ker zdaj tukaj zaslužim. Ko sem končala študij, nisem našla službe na svojem področju in zdaj delam tukaj in to je dober projekt. SSSL je dober festival.*« Oba sta člana glasbene skupine Brava7Luas Band, ki je prav tako nastala v okviru Festivala SSSL. Rosa je pevka, Zé pa kitarist. Povedala sta mi, da sta s svojim zaslužkom v kulturnem centru zadovoljna, toda kljub temu se želita izseliti v ZDA ali Evropo.⁵

Marco je direktor Festivala SSSL vse od njegove ustanovitve. Je italijanski državljan, star okoli 40 let, prihaja iz toskanskega mesta Pontedera, kjer je Kulturni center SSSL Pontedera, ki je hkrati sedež festivala. Zelenortske otoke za nekaj dni obišče približno štirikrat letno. Da obišče vse kraje, ki povezujejo Festival SSSL, v enem letu opravi med 100 in 200 letov. Med obiski teh krajev je njegov urnik, ki vključuje nagovore na festivalih in srečanja s predstavniki občin, z ambasadorji, umetniki, kulturniki, zaposlenimi v kulturnih centrih itn., natančno določen. Na svoja potovanja pogosto povabi tudi ljudi, ki opravljajo pomembnejše funkcije v kulturi v krajih, ki so del Festivala SSSL. Na prireditvah se vselej fotografira s pomembnejšimi gosti in fotografije objavlja na spletu.

Mobilnost umetnikov

V okviru Festivala SSSL je za kulturno povezovanje med državami ključna mobilnost umetnikov. Dejstvo, da je bila večina kulturnih centrov ustanovljena na Zelenortskih otokih, govori o posebni vlogi te države. Tako se na mednarodni ravni izkazujejo določene neenakosti. V kulturnih centrih na Zelenortskih otokih gostijo različne tuje umetnike (slikarje, glasbenike, kuharje, cirkuške akrobate, plesalce itn.), ki tam izvajajo razne dejavnosti, medtem ko na festivalih v drugih državah z Zelenortskih otokov gostijo le glasbenike. Festival SSSL je za te glasbenike vozovnica v Evropo, ali drugače, vstopnica za »globalni oder«. Idejni vodje vsako leto izvedejo tekmovanje, na katerem izberejo najboljšo glasbeno skupino, ki za nagrado nastopa v evropskih krajih. Nastopanje glasbenikov v tujini ima za

5 Z Roso sem ostal v stiku tudi po svojem obisku otoka; trenutno poučuje v osnovni šoli in v okviru Festivala SSSL sodeluje samo še kot pevka v Brava7Luas Band. Delo v kulturnem centru je prevzel bobnar iste glasbene skupine.

domačine velik simbolni pomen, kot lahko razberemo iz besed predsednika⁶ otoka Brava, ki sem ga spoznal v kulturnem centru:

SSSL prinaša mojemu otoku stvari, ki jih občina ne more, kot na primer glede skupine Brava7Luas Band. Zdaj se celotna Brava zaveda, da imamo glasbeno skupino, ki lahko nastopa in je nastopala na drugih otokih in tudi na Portugalskem in v Španiji. To se je zgodilo prvič. To leto [2018] bo skupina še v dveh ali treh državah v Evropi. To je stvar, ki je zame kot predsednika neizvedljiva. Ne bi je mogel omogočiti brez SSSL na Bravi.

Domači glasbeniki festival sprejemajo prav tako zelo pozitivno. Zac, basist glasbene skupine Brava7Luas Band, je navdušeno povedal:

Festival mi je všeč, ker nam prinaša novo dinamiko v glasbi in nove glasbene skupine iz drugih držav, ki jih prej še nismo videli. Zdaj so ljudje že navajeni poslušati to glasbo. Komaj čakam, da bodo spet nove aktivnosti, da pridejo umetniki, da spoznam nove ljudi, sklenem nova prijateljstva, ki jih nikoli ne bom pozabil. To so velikokrat izjemni in uspešni glasbeniki.

Poudariti moram, da kulturni centri SSSL na Zelenortskih otokih delujejo »skupnosttvorno« (prim. Kozorog 2009: 31) predvsem na glasbenem področju. Kulturni centri glasbenikom omogočajo skupne vaje in hkrati prostor za druženje. Poleg tega jih Festival SSSL motivira z omogočanjem igranja v Evropi in na drugih otokih. Po drugi strani pa moram omeniti, da me je predsednik otoka Brava med najinim pogovorom o kulturnem centru pogosto opominjal tudi na bolj temeljne vsakdanje težave na otoku, npr. na nezadostno oskrbo s pitno vodo, slabe prometne povezave in pomanjkanje zdravstvene oskrbe. Zato je treba biti pozoren tudi na »nevarnost prikrivanja realnih razmer, ko festival ustvarja videz, da se neki kraj spreminja v središčnega, čeprav se za to kuliso še nadalje marginalizira« (Kozorog 2013: 9).

V evropskih državah se umetnike za obisk izbranih krajev, kjer poteka festival, izbira nekoliko drugače. Po Marcovih besedah:

Zagotovo gre za umetnike, ki so reprezentativni in dobro poznani v svojem domačem kraju, ki imajo bogat ustvarjalni opus in uporabljajo zanimive tehnike, na primer grafično ali fotografsko. Gre za umetnike, ki v ospredje postavljajo kakovost in so sicer znani v svojem kraju, niso pa znani zunaj. Obenem gre za umetnike, ki se zanimajo za kulturne projekte, zato vedno iščemo ustvarjalce, ki kažejo interes za vključenost v naš projekt ...

⁶ Poleg predsednika države ima vsak otok še svojega predsednika (in tudi podpredsednika), ki pravzaprav, v primerjavi z našim okoljem, opravlja funkcijo župana.

Prav tako glasbeniki z Zelenortskih otokov v tujini nastopajo v precej drugačnih razmerah kot tuji umetniki med rezidenčnim bivanjem na Zelenortskih otokih. Glasbeniki z otoka Brava so imeli leta 2018 v okviru festivala v treh evropskih državah v desetih dneh 12 koncertov. Takrat so med drugim nastopali tudi v Piranu in se po koncertu že ob treh zjutraj odpravili na pot v Italijo. Nasprotno pa za glasbenike in preostale umetnike, ki pridejo na Zelenortske otoke, organizatorji pripravijo turistični aranžma in bivanje v kulturnih centrih. V času festivala, ki na Zelenortskih otokih traja nekaj dni jeseni, gostijo evropske slikarje, glasbenike, kuharje, plesalce itn. V kulturnem centru vsako leto organizirajo približno pet razstav gostujočih umetnikov. Ob vsaki razstavi v kulturnem centru gostujoči umetnik na otoku okvirno biva teden dni, zanj je načrtovanih tudi več dejavnosti: od delavnic v šolah do srečanja s predstavniki občine in izletov po najpomembnejših krajih otoka z namenom spoznavanja lokalnega bogastva (glej tudi Broadhead 2016: 45). Medtem ko lahko funkcijo glasbe označimo kot »skupnosttvorno«, za druge umetnosti to ne velja, zato sta Rosa in Zé predlagala Marcu:

Z njim sva se pogovarjala o razstavi domačega umetnika. Tukaj namreč razstavljajo samo tuji mednarodni umetniki, ampak treba je izboljšati lokalno vključenost [...]. Ker imamo prijatelje z izjemnimi talenti in mislim, da jim je treba dati priložnost [...]. Pogovarjali smo se z Marcom in se je strinjal.

V tem specifičnem primeru lahko prepoznamo pogajanja med domačini in konceptom Festivala SSSL. Po mojem mnenju je za razvoj kulturnega centra nadvse pomembno, da ga domačini sprejmejo kot nekaj svojega, kot prostor, kjer imajo možnost kakršnegakoli umetniškega ustvarjanja, izražanja svojih idej in lastnega vključevanja v njegov razvoj. Za zdaj pa se o tej možnosti šele pogajajo. Idejni vodje so namreč zasnovali neuravnoteženo mrežo, ki jim omogoča, da lahko uresničujejo svoje želje, vizije in predstave.

Selitve domačinov in stanje v državi

Vzroki, zaradi katerih se nekateri domačini želijo izseliti z otokov, so različni, pri tem pa je gotovo pogosta spodbuda ekonomski vidik. Tako mi je pripovedoval basist glasbene skupine Brava7Luas Band:

Ekonomsko stanje zame v tem trenutku ni ugodno. Nikoli nisem sanjal, da bi šel stran, ampak včasih mislim, da bi to lahko bila rešitev. Včasih smo prisiljeni, da gremo zaradi ekonomske situacije. Nimamo možnosti, da bi postali uspešni. Ne govorim samo o glasbi. Ni veliko možnosti in upanja za poklic glasbenika, tako kakor jih Rosa in Zé nimata na svojem področju, čeprav sta končala univerzo. Zé je bil brez službe približno osem let. Ko končaš univerzo [na drugem otoku], prideš nazaj iskat službo in ni zagotovila, da jo boš dobil, ker pridejo osebe z drugih otokov, ki ti jo vzamejo. Mislim, da je to na-

Kulturni center SSSL São Filipe (foto: Marko Senčar Mrdaković, 28. 1. 2018).

robe, ker bi morala biti mesta za osebe s tega otoka. Na primer Rosa nima niti upanja, da bi našla službo tukaj. Če bi imel dobro službo in dobro ekonomsko stanje, mi ne bi bilo treba oditi. Imam svoje sanje in otroke in ta služba mi ne pomaga veliko. Prisiljeni smo v emigracijo ...

Stavba na fotografiji je Kulturni center SSSL São Filipe, mural pa delo italijanskega umetnika Zeda, ki je nastal leta 2016, kmalu po ustanovitvi kulturnega centra. Prikazuje Zelenortčana, ki dela in živi na Portugalskem, s papirnatimi letali pa pošilja denar svoji družini. Povezava med državama ni naključna, saj je Zelenortske otoke od konca 15. stoletja vse do njihove neodvisnosti leta 1975 kolonizirala oziroma upravljala Portugalska. Na otoke so uvažali sužnje z afriške celine, pri čemer so bili otoki tako rekoč portugalski »satelit« za njihovo nadaljnjo pot v Južno Ameriko, zato je bilo le malo storjenega za razvoj njihovega gospodarstva in infrastrukture (Challinor 2008: 38). Domačini so se z otokov začeli izseljevati že konec 18. stoletja, in to večinoma s kitolovskimi ladjami v Ameriko, bolj množično pa v drugi polovici 20. stoletja, predvsem na Portugalsko. Zanimivo je, da je Zed na fasadi Kulturnega centra SSSL Nova Sintra prav tako upodobil izseljevanje z otoka. Naslikal je domačine, ki jahajo kite in sledijo svojemu cilju, Ameriki. Danes živi na otokih skupaj nekaj več kot pol milijona prebivalcev, kar je manj, kot šteje njihova diaspora v tujini. Zato veliko prebivalcev Zelenortskih otokov prejema nakazila svojih sorodnikov ali prijateljev, ki živijo v tujini, čeprav se v zadnjih letih stanje v državi izboljšuje. Je edina država v Afriki, ki si ji je uspelo izpogajati poseben status z Evropsko unijo (Baker 2009: 136), kar ji je od leta 2007 prineslo pomemben napredek, ki vključuje tudi »politični dialog na najvišji ravni« (Delegation of the European Union 2014: 3). Združeni narodi so leta 2008 Zelenortske otoke prekvalificirali iz države v razvoju v državo s srednje velikim dohodkom (Challinor 2008: 13).

Po eni strani je namen projekta SSSL »omogočanje novih delovnih mest na otokih«, po drugi pa postkolonialni motiv pričujočih muralov ne meri na emancipacijo in gotovo ne lajša skupinske identifikacije prebivalcev Zelenortskih otokov. Prej utrjuje njihov manjvrednostni kompleks in jih opominja na njihovo bolečino zaradi izseljevanja in ločenega življenja. Čeprav se stanje v državi v zadnjih letih izboljšuje, pričujoči postkolonialni motiv poustvarja pripovedi o izseljevanju prebivalstva in odvisnosti otokov od »Zahoda«. Izbrani motiv muralov lahko razumemo tudi kot posledico vključevanja zgolj tujih in ne vključevanja domačih likovnih umetnikov v vsebine kulturnih centrov na Zelenortskih otokih.

Hegemonija oblike in »avtentičnost«

Vsi kulturni centri vključujejo enake dejavnosti: likovno umetnost, glasbo in kulinariko. Imajo tudi prostore, namenjene prenočevanju gostujočih umetnikov. Gre torej za »univerzalni globalni model« (Grosfoguel 2010: 66). Kot je opozarjal že antropolog Richard Wilk (1995), nastaja v svetovnem družbenem sistemu nova vrsta hegemonije, ki se bolj kot v obliki kaže v vsebini. Oblika je enaka, vsebina pa sprejema »eksotiko« in »posebnosti«. Moj namen je približati zorni kot in obravnavati, kako prihaja do pogajanj in različnih praks v diskurzu med obliko in vsebino. Zato se osredotočam na dogajanje v kulturnih centrih na vsakdanji ravni in na predstave, ki jih imajo o njih tuji in domači akterji.

Carlos, ki je zaposlen v kulturnem centru na otoku Fogo, mi je pripovedoval:

SSSL je dober projekt in center je neki odgovor, ni pa stoddotna rešitev. Je odgovor, kaj manjka tukaj tako lokalnim prebivalcem kot tudi turistom. To je center, kjer lahko najdeš domačo hrano, jedi iz domače kuhinje, lahko poslušas domačo glasbo. Je edini prostor na otoku, ni drugega, kjer bi obstajal odnos med kulturami, med domačimi in tujimi glasbeniki ali kuharji. Je prostor, kjer se vzpostavlja odnos, kar je filozofija festivala.

Ponudbi lokalnih izdelkov pripisuje pomemben pomen, obiskovalci namreč želijo doživeti »avtentičnost«, hkrati pa opozarja na težnjo domačinov, ki si želijo spoznavanja drugih kultur in stika z njimi. Med mojim bivanjem na otoku Fogo je Carlos začel pogovore z novima kandidatom za vodenje restavracije v Kulturnem centru SSSL São Filipe. Ona je iz Brazilije, on pa domačin z otoka. Temu primerno sta v ponudbo želela vključiti tudi brazilske jedi. Carlos se je strinjal, da ponudba jedi drugih kultur poleg lokalne kuhinje podpira filozofijo programa SSSL, šlo naj bi za »vzpostavljanje odnosa med kulturami«. Po drugi strani pa je bil Marco do ponudbe tujih jedi bolj zadržan, na prvo mesto je postavil lokalne izdelke: »Mislim, da bi to moral biti prostor, ki ponuja raznolikost zelenortske ku-

hinje, ki ščiti lokalne recepte, torej prostor, kjer lahko turist dobi kavo s Foga, kozji sir ...» O novih kandidatih pa:

Osredotočata se na kuhinjo z Zelenortskih otokov in možnost priložiti tudi jedilni list s specialitetami iz Brazilije. Prevladujoča bi bila zelenortska kuhinja, ampak imeli bi tudi ponudbo, namenjeno predvsem lokalni javnosti. Lahko bi rekli tako: turist, ki pride od drugod, ima interes, da bi jedel nekaj od tukaj, toda tukajšnja javnost ima interes jesti nekaj od zunaj. To je torej ta dvojna ...

V tem specifičnem primeru Carlos svoje mnenje utemeljuje na lastnem razumevanju filozofije programa SSSL, ki po njegovem mnenju temelji na medkulturnosti, torej pri tem poudarja »univerzalno« načelo, medtem ko Marco spodbuja »kontekstualno« oziroma »relativno« načelo,⁷ ki pa seveda spada v »univerzalni globalni model« Festivala SSSL. Marco torej meri predvsem na oblikovanje turističnega paketa zelenortskih kulturnih prvin (npr. kombinacija domače glasbe, kulinarike itn.), zanj je kulturni center »prostor, kjer je mogoče uresničevati in posnemati moč tukajšnje kulture«; pripisuje mu torej performativni pomen, s katerim domačini vzpostavljajo lastno identiteto neposredno pred občinstvom. Prav zato nas antropolog Davydd Greenwood (1977: 137) opozarja, da je

kultura v bistvu nekaj, v kar ljudje verjamejo implicitno. S tem ko postane del turističnega paketa, postane eksplicitna in plačan dosežek, zato vanjo ni več mogoče verjeti tako kot prej. Tako komodizacija kulture dejansko oropa ljudi samih pomenov, na podlagi katerih organizirajo svoje življenje.

Poudariti moram, da kljub komodizaciji kulture pomeni ne izginjajo, temveč jih domačini prek »spreminjanja vmesnega polja« v različnih kontekstih pogosto preoblikujejo. V tem polju se reinterpretirajo tudi tradicije zelenortskih kulturnih prvin, in kot pravi Challinor (2008: 13), je razprava, kaj sestavlja avtentične zelenortske tradicije, silno sporna, pogosto generacijska in spreminjajoča. Pravi, da biti prebivalec Zelenortskih otokov pomeni gledati navzven v svet in hkrati navznoter v domovino, zato Zelenortčani svojo državo pogosto opisujejo kot »ne ravno Afrika« in »ne ravno Evropa« (Challinor 2008: 14). Medtem ko antropolog Timothy Sieber v svoji študiji o kulturni identiteti Zelenortčanov meni, da

če je treba korenine ali vire iz časov pred neodvisnostjo, tako v glasbi kot tudi v kulturi, opredeliti za sodobno izgradnjo države, jih je treba iskati v zgodovini odpora kolonizatorju ali v zgodnjem afriškem blagu in prežitkih, ki so bili preneseni na arhipelag. (Sieber 2005: 124)

⁷ Za razpravo med univerzalnimi in kontekstualnimi oziroma relativnimi načeli glej Beck (2003), in sicer poglavje 'Kako je mogoča interkulturalna kritika?'.

Navajam še en zanimiv primer iz razprave o poimenovanju nove restavracije v kulturnem centru. Kandidata sta jo želela poimenovati Espaço 24, tako kot kulinarčno stojnico, ki sta jo že imela na otoku; to ime domačini z otoka Fogo že poznajo. Marco meni, da bi morali vsi prostori v kulturnem centru SSSL in vsi proizvodi, nastali v sklopu Festivala SSSL, vsebovati vsaj del imena Sete Sóis Sete Luas (npr. Restavracija SSSL, Butik SSSL, Orkestra Popular 7Sóis do Fogo, Brava 7Luas Band, vsi lokalni izdelki v Butiku SSSL), medtem ko Carlos temu ugovarja: »Predvsem zato, ker je to seveda prostor, ki mora biti poimenovan SSSL, saj ga financira Evropa, ampak to bi moral biti kraj, ki bi bil 'naš'. Ime je pomembno, ker tukaj v São Filipe Sedem sonc, sedem lun še ni nekaj našega. Morali bi imeti nekaj svojega v imenu.« Ko sem Marca povprašal o pogajanju za ime nove restavracije, o tem ni želel govoriti: »Morda bomo zamenjali, ne bo to Restavracija SSSL, ampak Espaço 24. Ampak, Marko, ne vem za tvojo diplomsko nalogo, to je stvar, o kateri se še pogovarjamo ...«

Pozneje sem izvedel, da so v kulturnem centru odprli restavracijo z imenom Espaço 24 in da ta uspešno deluje. Zanimivo je, da lahko v tem primeru prepoznamo obratno sliko kot pri pogajanju o ponudbi jedi v kulturnem centru. Carlos namreč spodbuja »kontekstualno« oziroma »relativno« načelo, s tem ko pravi, da »bi morali imeti nekaj svojega v imenu«, medtem ko Marco želi, da vsi produkti Festivala SSSL vsebujejo vsaj del imena SSSL, in se s tem nagiba k »univerzalnemu« načelu. V primeru, ko se ne govori o vsebini, temveč o obliki, koncept Festivala SSSL v okviru svojega »univerzalnega globalnega modela« podpira univerzalno načelo. To lahko po eni strani razumemo kot marketinško potezo, po drugi pa kot težnjo po uniformiranju.

Predstavljeni konflikt o ponudbi jedi in poimenovanju priča o tem, da domačini drugje zasnovane organizacijske oblike in vsebine oziroma »univerzalnega globalnega modela« ne sprejmejo brez pomislekov, ampak želijo aktivno sodelovati, torej ju preoblikovati, preobračati in ju prilagoditi svojemu kulturnemu okolju. Trenutno stanje v kulturnih centrih SSSL pa lahko najbolje ponazorim s pojmom »zombifikacija«.

Postkolonija in »zombifikacija«

Ne smemo pozabiti, da v ozadju pogajanj tiči vzpostavljjanje postkolonialnega razmerja: velik del sredstev za izvedbo projektov⁸ v kulturnih centrih na otokih priteka iz

⁸ V obdobju 36 mesecev (od 1. januarja 2016 do 31. decembra 2018) je bil pripravljen program za izvedbo dveh evropskih projektov na Zelenortskih otokih. Namen prvega projekta z naslovom *Ustvarjanje, proizvodnja in upravljanje kulturnih dobrin in storitev na Zelenortskih otokih* je bil »vključitev najbolj prikrajšanih oddelkov za upravljanje z dobrinami in s kulturnimi storitvami zelenortske družbe; razvoj izobraževalnih programov; razvoj partnerstev z lokalnimi občinami; vzpostavitev pomembnih povezav s civilno

sklada Evropske unije, idejni vodje festival pa s sredstvi določajo program, s katerim lahko uresničujejo svoje želje, vizije in predstave, za katere ni nujno, da so usklajene z domačini. Pri tem je treba poudariti temeljni namen postkolonializma, ki je bil »spodbijati strukturno kontinuiteto neenakih razmerij moči med zahodnim in nezahodnim svetom« (Challinor 2008: 23). Pojem torej vsebuje emancipacijsko geslo,⁹ toda v praksi se pogosto kaže drugače, saj so avtorji postkolonialne teorije (npr. Jeffs 2007) ob ugotavljanju nadaljevanja odvisnosti nekdanje kolonizirane države zahtevali več neodvisnosti in odpravljanje pomanjkanja. Sinologinja Jana S. Rošker, ki se ukvarja z medkulturnimi raziskavami in s postkolonialnimi študijami, opozarja, da je »določena država lahko hkrati postkolonialna (v smislu formalne neodvisnosti) in neokolonialna (v smislu še naprej obstoječe ekonomske in kulturne odvisnosti)« (2009: 41). Razglasitev konca kolonializma torej še ne pomeni odprave neenakosti, ki jo je povzročil. Zelenortske otoki so potemtakem tako postkolonialna kot tudi neokolonialna država, saj so v veliki meri ekonomsko in kulturno odvisni od t. i. akterjev »svetovne družbe«, še posebej od Evropske unije. Prepričan sem, da pride neokolonializem na Zelenortskih otokih toliko bolj do izraza zaradi njihove »odročnosti« oziroma oddaljenosti od celin in »ranljivosti«, zato je treba razmišljati, kako prebivalci oblikujejo svojo identiteto in razmišljajo o podobi svoje kolektivne kulture glede na akterje »svetovne družbe«, s katerimi si delijo isti prostor (npr. kulturne centre), in na tiste »druge«, od katerih so prostorsko precej oddaljeni. Oboji si delijo isti prostor, toda Marco Zelenortske otoke za nekaj dni obiše le nekajkrat letno. Domačinka Rosa, ki je zaposlena v Kulturnem centru SSSL Nova Sintra, mi je na duhovit in jedrnat način predstavila problem tega postkolonialnega razmerja: »Ti razumeš Slovenijo bolje kot jaz. Ti živiš tam. Poznaš težave, ampak ko grem jaz tja za en, dva, tri dneve, neverjetno, vse je super. Ne morem videti težav v Sloveniji. Tako nekako je [smeh]«. Poveljstvo se torej vzpostavlja na daljavo. To pa Mbembe (2007: 218) opredeli takole:

V postkoloniji poveljstvo nepretrgano proizvaja določeno podobo samega sebe in sveta: domišljjsko predstavo, ki jo ponuja kot temeljno nesporno »re-

družbo; ustvarjanje trajne kulturne vzgoje za mlajše generacije« (Delegacija Evropske unije 2014: 33). Namen drugega projekta z naslovom *Zelenortska kulturna raznolikost kot instrument za razvoj trajnostnega turizma na bolj obrobni otokih v okviru projekta SSSL* je bil »ohranjati kulturno dediščino (glasbeno in umetniško) kot dejavnik diverzifikacije in razvoja kulturnega turizma« (Spletni vir 1). Med pričakovanimi rezultati pa so predvideli »ustvarjanje novih turističnih tokov na bolj obrobni otokih Zelenortskih otokov, ki jih ustvarja kakovostna kulturna ponudba« (Spletni vir 1).

⁹ Po mojem mnenju velja podobno za pojem »univerzalni globalni model«, ki naj bi spodbujal globalno demokracijo, v resnici pa pogosto vodi v odvisnost in neenak kulturni, ekonomski in politični položaj.

snico« in ki jo mora vcepiti svojim »tarčam«, da bi jih navadilo na red in pokorščino. Poveljstvo hoče biti samo po sebi »svetovni red« (ali, bolj preprosto, fetiš).

Idejni vodje Festivala SSSL svojim »tarčam« (lokalnim akterjem v kulturnih centrih) vcepljajo »temeljno nesporno resnico«, tj. določeno gotovost o redu stvari, ki ga odražata uniformiranje in komodifikacija kulturnih oblik. Veliko nam pove dejstvo, na katerega me je opozoril Carlos, da čeprav so v kulturnih centrih zaposleni le domačini, še zmeraj »veliko domačinov vidi kulturni center kot nekaj, kar je od 'belcev', od Evropejcev, vsaj zaenkrat. Toda obstaja tudi del prebivalstva, ki ga vidi kot nekaj, kar je od tukaj, obenem pa so prepričani, da nekaj še manjka. Ker je center predvsem zaprt, ni odprt«. O percepciji kulturnega centra z vidika domačinov mi je pripovedoval podpredsednik otoka Fogo, s katerim sem se srečal na občini:

Projekta se ne spodbuja za širše množice. Ljudje ne čutijo SSSL-ja skozi celo leto, vse mesece, vse dni, ampak ga čutijo samo v tednih in mesecih, ko imajo dejavnosti, na primer festival in podobno. Če vprašaš kogarkoli tukaj, kaj dela SSSL ta trenutek v São Filipe, ne boš dobil odgovora. Želim povedati, da ne začutiš njihove prisotnosti vse dni, tedne, mesece, ampak samo priložnostno.

(Ne)delovanje kulturnih centrov lahko najnazorneje interpretiram na podlagi postkolonialnega razmerja in zombifikacije, kakor ju je opredelil Achille Mbembe (2007: 212):

Sicer pa, kako naj bi označili postkolonialno razmerje, če ne kot odnos tesne bližine: kot prijateljsko napetost med poveljstvom in njegovimi »tarčami«. Iz te logike domačnosti pa ne izhajajo nujno upor, prilagoditev, pasivna drža, odklonitev, biti predmet polastitve ali navzkrižje med javnim in »podtalnim« delovanjem, kakor bi pričakovali, ampak vzajemna »zombifikacija« vladajočih in tistih, ki naj bi jim vladali. Tako vladajoči in vladani drug drugega »razorožijo« in se blokirajo v vzajemnem dajanju potuše, v pajdaštvu, v vzajemnem prizanašanju, torej v ne-moči.

V primeru kulturnih centrov SSSL lahko govorimo o vzajemni »zombifikaciji«, ker oboji, domačini in idejni vodje Festivala SSSL, z določenega vidika ostajajo nedejavni pri iskanju skupnega jezika in prihodnosti kulturnih centrov. Domačini se z njihovo zasnovo niso zadovoljili, zato skušajo razviti oblike in vsebine, ki bi jim omogočile, da na kulturni center gledajo kot na nekaj lastnega, kot na prostor, kjer imajo možnost ustvarjanja in razvijanja svojih lastnih zamisli. Kot sem že omenil, pa se o tej možnosti zaenkrat šele pogajajo, zato v trenutnem stanju »zombifikacije« prevzemajo pomembno vlogo za osmišljanje svojih pomenov in sveta svoje domišljjske predstave o tem, kako naj bi kulturni center in vsebine v njem izgle-

dali v prihodnosti. V nadaljevanju pa kot primer, ki vodi k odčaranju omenjene »zombifikacije«, predstavljam prakso, ki so jo domačini v Kulturnem centru SSSL São Filipe izvedli prostovoljno in neodvisno od idejnih vodij Festivala SSSL.

Pelas Palavras

Prireditel Pelas Palavras (Z besedami) je bila leta 2017 v razponu nekaj mesecev na programu vsako soboto. Carlos pripoveduje:

Prireditel Fogo Pelas Palavras smo organizirali aprila prejšnje leto: jaz, Virginio, ki je sodeloval v centru SSSL, in »veliki profesor«, domačin, oseba, ki pozna veliko zgodb s Foga. Njegovo ime je Fausto do Rosario. Bila je glasba s Foga, jedi s Foga, zgodbe o ljudstvih s Foga. Vse skupaj. Na primer on govori pet minut, nato odigramo dve pesmi in v tem času občinstvo govori o tem, kar je govoril on, in znova glasba. Pokuša se jedi in pripoveduje se zgodbe o njihovem izvoru. Nato sledi glasba, ki govori tudi o kakšni jedi.

Carlos pravi, da je bilo vsakič veliko obiskovalcev in da je bila prireditel velikega pomena tako za starejše kot mlajše generacije. Namenjena je bila predvsem domačinom, turisti se je praviloma niso udeleževali, saj se je pripovedovalo v kreolskem narečju. Pelas Palavras predstavlja zanimanje za lastno preteklost in njeno poustvarjanje ter krepitev skupne identitete, neodvisne od turističnih ciljev. Po eni strani ga obravnavam kot kritiko doslej ustaljenih praks v omenjenih kulturnih centrih, po drugi strani pa je iz tega primera razvidna tudi določena odprtost idejnih vodij Festivala SSSL, saj so imeli posluš za interes domačinov, ki ni bil nujno popolnoma usklajen z njihovim lastnim konceptom. Prepoznamo lahko določeno pot, ki vodi k zmanjševanju strukturne in moralne vzvišenosti idejnih vodij in hkratnemu spodbujanju »interkulturenega pogovora z drugimi resnicami, resnicami drugih« (Beck 2003: 110). Na tem mestu gre torej za korak »od gotovosti k resnici« (2003: 118).

Idejni vodje Festival SSSL na Zelenortskih otokih predstavljajo kot gotovost, ki pojasnjuje, na kakšen način razvijati kulturno-umetniške dejavnosti. Na prireditvi Pelas Palavras pa so domačini na podlagi samostojne pobude pripovedovali o lastni kulturni dediščini in si ob tem izmenjevali različne predstave in mnenja, s čimer so dokazali, da »neposedovanje gotovosti pritegne ljudi za druge ljudi in njihove resnice«; torej »samo-premislje, samo-delovanje, ne pa posedovanje odpirata možnosti in oblikujeta prostore« (Beck 2003: 112).

Sklep

Idejni vodje Festivala SSSL pri vključevanju domačinov niso povsem uspešni. Pri vodenju se na kakovost, vednost, tradicijo in trajnostni razvoj osredotočajo po merilih, ki jih sami določijo. Tako lahko prepoznamo določeno »nevarnost, ki spodbuja ponovno uveljavljanje moči in socialnega nadzora ne le posameznikov in skupin, ampak tudi posameznih organov znanja« (Kothari 2004: 142). Obenem pa mnogi domačini razvijajo strategije odpora in se ne identificirajo povsem s SSSL, kar sem pokazal pri obravnavi Carlosove kritike, ki meni, da ne bi smeli vseh prostorov v kulturnem centru poimenovati SSSL. Kot sem že omenil, je domačinom omenjena pobuda deloma uspela, saj se restavracija Kulturnega centra SSSL São Filipe sedaj imenuje Espaço 24. To je primer, v katerem se »strategije odpora prepletajo s strategijami produktivnega sodelovanja«. Za razvoj kulturnih centrov je torej nujna odprtost idejnih vodij programa SSSL.

Poleg tega domačini v določeni meri nasprotujejo tisti zamisli Festivala SSSL, ki meri na razvoj »avtentične kulture«, torej na oblikovanje turističnega paketa zelenortskih kulturnih prvin. Carlos namreč meni, da je filozofija Festivala SSSL medkulturna izmenjava in da zelenortska kultura ni statična, ker takšna seveda nikoli ni bila. Tako kultura kot tudi resnica sta v neprestanem nastajanju. Problem gotovosti pa je, da posreduje enoznačna sporočila, s katerimi nastajajo protislovja, ki ostajajo zaprta do »drugih resnic«. Zaradi tovrstnih protislovij domačini v kulturnih centrih raje ne sodelujejo, saj se ne ustvarjajo prave razmere, ki bi spodbujale »razvijanje, gibanje in rast kot načela samozavesti« (Friedman 1994: 91). Na podlagi empiričnih primerov sem pokazal, da se morata za odčaranje vzajemne »zombifikacije« spreminjati tako oblika kot tudi vsebina kulturnih centrov SSSL. Domačini, ki ju želijo prilagoditi svojemu kulturnemu okolju, so kritični do »univerzalnega globalnega modela«. Gre za hkratnost dveh gibanj; idejni vodje Festivala SSSL imajo izdelana specifična prepričanja in mnenja, toda pomembno je, da se ta hkrati spreminjajo na podlagi pogajanj z domačini, ki imajo prav tako svoje vizije. Upoštevati pa je treba, da so relacije vzajemnega prilagajanja vkovane v nestabilen, neenak politični prostor, saj sta razvoj in prihodnost kulturnih centrov odvisna predvsem od zadovoljitve idealiziranih zahodnih pričakovanj o »avtentičnosti«. Če njihova dejanja ne uspejo odgovoriti na pričakovanja, obstaja nevarnost, da se zmanjša moč mednarodne pomoči (prim. Conklin in Graham 1995: 704).

Carlos je dogodek Pelas Palavras opisal kot pozitivno iniciativo. Naj še enkrat poudarim, da so domačini prireditel organizirali prostovoljno in na lastno pobudo. Tako sem prišel do preprostega sklepa, da bi bilo treba domačinom, ki so zaposleni v kulturnih centrih, vsaj določen del finančnih sredstev evropskih projektov dovoliti nameniti za

razvoj tistih vsebin, ki bi si jih želeli sami, neodvisno od idejnih vodij Festivala SSSL. Le tako bi prišli do drugih, njim pomembnejših vsebin.

V prihodnosti bo morala biti postkolonialna politika v kulturnih centrih SSSL na Zelenortskih otokih bolj odprta do drugih resnic in dejansko spodbujati več neodvisnosti in nove zaposlitvene možnosti za domačine v njihovem domačem okolju. Kulturni centri SSSL so vmesna polja, kjer nastajajo konflikti in spori, na njihovi podlagi pa je treba slediti tistim vsebinam, ki so plod koraka »od gotovosti k resnici«.

Literatura

BAKER, Bruce: Cape Verde: Marketing Good Governance. *Africa Spectrum* 44 (2), 2009, 135–147.

BECK, Ulrich: *Kaj je globalizacija?: Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina, 2003.

BROADHEAD, Virginia: *Un viaggio nella cultura luso-mediterranea sull'onda del Festival Sete Sóis Sete Luas*. Diplomsko delo. Benetke: Università Ca' Foscari, 2016.

CHALLINOR, Elizabeth Pilar: *Bargaining in the Development Market-place: Insights from Cape Verde*. Berlin: Lit, 2008.

CONKLIN, Beth A. in Laura R. Graham: The Shifting Middle Ground: Amazonian Indians and Eco-Politics. *American Anthropologist* 97 (4), 1995, 695–710.

DELEGATION of the European Union: *Relation Between the European Union and the Republic of Cabo Verde*. Praia: European Union, 2014.

FRIEDMAN, Jonathan: *Cultural Identity and Global Process*. London idr.: Sage, 1994.

GREENWOOD, Davyd J.: Culture by the Pound: An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization. V: Valene L. Smith (ur.), *Host and Guests: The Anthropology of Tourism*. Oxford: Basil Blackwell, 1977, 129–138.

GROSGOUEL, Ramón: The Eipstemic Decolonial Turn: Beyond Political-Economy Paradigms. V: Walter D. Mignolo in Arturo Escobar (ur.), *Globalization and the Decolonial Option*. New York: Routledge, 2010, 65–77.

JEFFS, Nikolai (ur.): *Zbornik postkolonialnih študij*. Ljubljana: Krtina, 2007.

KOTHARI, Uma: Power Knowledge and Social Control in Participatory Development. V: Bill Cooke in Uma Kothari (ur.), *Participation: The New tyranny?* London: Zed Books, 2004, 139–152.

KOZOROG, Miha: *Antropologija turistične destinacije v nastajanju: Prostor, festivali in lokalna identiteta na Tolminskem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.

KOZOROG, Miha: Festivalizacija Slovenije in festivalska produkcija lokalnosti. *Glasnik SED* 51 (3–4), 2011, 61–68.

KOZOROG, Miha: *Festivalski kraji: Koncepti, politike in upanje na periferiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013.

MBEMBE, Achille: Provizorične opombe k postkoloniji: Estetika vulgarnosti. V: Nikolai Jeffs (ur.), *Zbornik postkolonialnih študij*. Ljubljana: Krtina, 2007, 209–248.

ROŠKER, Jana S.: Etična problematika medkulturnih raziskav in postkolonialne študije. *Glasnik SED* 49 (1–2), 2009, 38–44.

SENČAR MRDAKOVIĆ, Marko: *Kulturni centri Sedem sonc, sedem lun na Zelenortskih otokih: Analiza pogajanj v postkolonialnem razmerju*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2018.

SIEBER, Timothy: Popular Music and Cultural Identity in the Cape Verdean Post-Colonial Diaspora. *Etnográfica* 9 (1), 2005, 123–148.

WILK, Richard: Learning to be Local in Belize: Global Systems of Common Difference. V: David Miller (ur.), *Worlds Apart: Modernity through the Prism of the Local*. London in New York: Routledge, 1995, 110–133.

Spletni viri:

Spletni vir 1: Cape Verdean Cultural Diversity as an Instrument for the Development of Sustainable Tourism in the Most Peripheral Islands Under The SSSL Project; <http://www.festival7sois.eu/a-diversidade-cultural-caboverdiana-como-instrumento-do-desenvolvimento-do-turismo-sustentavel-nas-ilhas-mais-perifericas-no-ambito-do-projeto-sssl/>, 31. 5. 2018.

Postcolonial Contradictions: Between Certainty and Truth

The SSSL programme with its cultural centres promotes progressive politics in the periphery country of Cape Verde. The article includes an analysis of their activities and negotiations, proving that a “shifting middle ground” (Challnor 2008), i.e. a social space that on the one hand empowers the locals by acknowledging their resistance practices and on the other hand creates new practises of co-operation between locals and external actors, is necessary for the development of the programme. The main focus of the research are exactly the *negotiations* between the locals who are employed in the cultural centres, municipal authorities and conceptual leaders of the SSSL programme with their different visions, understandings, proposals and conflicts.

Observations indicate that the SSSL cultural association has found itself in a tight spot in Cape Verde. Therefore, the locals do not see the SSSL programme as a closed system of places and actors – as it is to some extent seen by some of the leaders – but as an opportunity (at least at the local level) for the integration of local inhabitants regardless of their *official* involvement with the programme. The SSSL programme is presented as the certainty that explains what Cape Verdean culture is (e.g. a combination of music, cuisine etc.) and what it lacks (e.g. development of cultural and art activities). For this reason, the author provides an example of good practice in the conclusion to criticise some established practices in the SSSL cultural centres. The *Pelas Palavras (With Words)* event took place in the São Filipe SSSL cultural centre and was organised by the local inhabitants voluntarily, at their own initiative.

Both locals and the SSSL programme leaders are in a way remaining passive when it comes to finding a common language and the future of the cultural centres. They need each other and are well aware of their inequality, however, they do not question the inequalities but rather take part in them either passively or not at all. Accordingly, it would be necessary to find meaningful topics that would make the islanders cooperate, create and endeavour to develop the centre. This would primarily take into consideration the wishes of the locals instead of conceptualising the programme on the culture attributed to them by the SSSL programme leaders. Therefore, it is of vital importance for the SSSL leaders on Cape Verde not to carry out activities based on their own perception of truth and certainty but rather to talk to the islanders, listen to their opinions on cultural centres' activities and begin questioning the programme.

